

SAKRALUMAS BALTIŠKOSIOS TAPATYBĖS KONCEPTE

Jūratė Landsbergytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, Vilnius, Lietuva LT-08105

Telefonas: +370 275 1898

El. paštas: Jurate.Landsbergyte@LKTI.LT

Pateikta 2017 m. spalio 27 d., priimta spausdinti 2017 m. gruodžio 18 d.

DOI:10.13165/SMS-17-9-2-08

Santrauka. Sakralumo idėja yra universali tiek muzikoje, tiek vizualioje erdvėje kaip šviesos tamsoje idėja, kuri itin tampriai susijusi su baltiškiosios tapatybės formavimusi. Esminis veiksnys čia yra kova su tamsa, pasipriešinimas pasąmonės gelmėse ir taip gimstantis iš praeities archetipo impulsas, inicijuojantis proveržį į šviesą ir kitą erdvę, arba į laisvę, transcendenciją ir gyvybės cirkuliaciją, klestėjimą. Muzikos formos atveju tai pavadinama procesualiąja dramaturgija. Tai yra minimalizmo transformacija pagal baltiškąjį konceptą. Čia veikia procesualumas – žingsnio, procesijos, piligrimų šventėjimų kelio provaizdis, išsiskleidęs ir į daugelį šiuolaikinės Baltijos kompozitorių vargonų muzikos kūrinių: B. Kutavičius „Ad patres“, A. Pärt „Trivium“, I. Zemzaris „Lauks. Mandala“, T. Makačinas „Malda už Lietuvą“, G. Kuprevičius „Borobudur“, A. Kalejs „Via dolorosa“, J. Tamulionis „Malda“, G. Sakalauskas „Campi lugentes“ ir kt. Šis archetipinis piligrimų šventėjimų kelio įvaizdis yra tarsi Baltijos tapatybės dramaturgijos muzikoje kodas, suteikiantis jai išsivadavimo iš tamsos, erdvės galios impulsų dimensiją.

Reikšminiai žodžiai: baltiškumas, tapatybė, gelmė, šviesa, minimalizmas, dramaturgija, piligrimų procesija.

Įvadas

Baltišką tapatybę yra naujai išryškėjusi geokultūrinė tendencija, kurią motyvavo Baltijos tautų išsivadavimo iš sovietų okupacijos veiksnys. Ją galima palyginti ir su Kaukazo traukos ribinių situacijų, rezistencijos įkvėpimo polėkiu, įžiebusių proveržį romantikų pozijoje (Byron) arba indų gamtos sakralumo ir Dievoieškos konceptu (R.Tagore), lydimu Vakarų filosofijos grimzdimu į pasąmonę ir oriento gelminę amžinybę (C.G.Jung). Tai galėtų būti viena iš inspiracijų baltiškosios tapatybės sampratos formacijai, siejamai ir su archetipais, ir su mitologiniu mąstymu, pagonybės ir Krikšto sankirta, ir su traumos psichologija, psichoterapija bei aktualiaja istorija, sklindančia universaliosiomis formomis.

Šia prasme tyrimas yra nukreiptas į baltiškąją – daug minėtų aspektų aprėpiančią muzikos dramaturgiją ir jos konceptus, sąlyčius, sugeriančius esmines Baltijos tautų specifines patirtis ir egzistencijos nuostatas, minties projekcijas, misijas ir misterijas, skirtas atskleisti nueinančių epochų palydas ir ribinių situacijų fenomeną. Sakralumas čia traktuojamas itin jautriai ir kūrybiškai atvirai – kaip universumo prasmių kupina aukštumos erdvė, begalinis procesas ir auka amžinybės raiškai. Taip čia atsiranda sutelkta, ženklų prisodrinta meta-kalba, prabylanti kontūrais kaip meninės visumos koncepcija su sakralumo gelme ir aukštuma, ir kaitos procesais, atkartojančiai gamtą.

Gilinantis toliau, išskyla procesualiosios dramaturgijos samprata, aktyvios, įtraukiančios visumos ir traukos centro idėja, turinti spiralinę judėjimo viziją, atitinkančią baltiškosios tapatybės vaizdinę raidą. Jos archetipinė galia ir įtaka slypi impulsų telkimosi ir intensyvėjimo fenomene, jų ritmo monotoniškoje, universalioje procesų dramaturgijoje, apeliuojančioje į imunitetą laiko atžvilgiu. Taigi, čia lemia struktūros ir detalės santykio dinamika, mažumos įstruktūrinimas ir įvaizdinimas, kitaip tariant, **minimalizmas**, tampantis kanonu ir muzikos kalbai. Minimalizmas perkainoja filosofinę galios bei didybės santykio prasmę.

Be to, minimalizmas muzikoje formuoja muzikos ir vaizdo integraciją, arba *muzikos įvaizdžio* fenomeną, lydintį bene visus naujosios muzikos baltiškuosius kūrinius kaip jų esminis raiškos aspektas. Jį galima stebėti iš poetikos „paukščio skrydžio“, *persikeliantį* į „aukštesnę“ erdvę. Tuo būdu sukuriama *erdvė erdvėje* arba „kita erdvė“, t.y. sakralumo dimensija, neišvengiamai lydinti Baltiškumo raišką. Ji yra susijusi su nuolatinio išlikimo, imuniteto, globos ir saugos poreikiu bei šiuos aspektus įkūnijančio galios centro veiksmu, ateinančiu iš Savasties gelmių.

Sakralumo dimensija baltiškojoje tapatybėje persikelia iš kitų sferų į muzikos kalbą ir dramaturgiją ir tampa visumos konceptu, apimančiu meno kūrybos, religijos ir filosofijos procesus. Konkretizuojant šį įvaizdį galima apibrėžti kaip piligrimų eiseną, procesiją, šventimų kelią, vedantį link *išvedimo vartų* ir viršūnės. Tai yra analogija ir budistų piramidės architektūrai, ir *pasaulio tautų katedros* hipotetiniam vaizdinui, inspiruojančiam transcendentalizmą ir globalizmą,¹ išylančiam iš baltiškojo minimalizmo patirties gelmių. Čia jau vystosi ir konkretūs vaizdiniai – baltiškosios tapatybės koncepcijos kodai ir atpažinimo ženklai. Jus galima įvardinti ir parodyti konkrečiais kūriniais.

1 Andrijauskas, A. Vakarų estetika ir meno filosofija. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2017, p. 428.

Tapatybės konceptai

1 konceptas: Piligrimų dvasinio išsigryninimo kelias į viršūnę – tai budistų piramidė Borobudur. Ji „dunkso“ kompozitoriaus – improvizatoriaus **Giedriaus Kuprevičiaus** kūryboje: jo **vargonų Sonata Nr. 3 „Borobudur“ (1978)** yra įkvėpta budistų šventovės architektūros vaizdų, juos autorius pirmąkart pamatė bevartydamas Indonezijos nuotraukų knygą. Kompozitorius šiame vaizde įžvelgė muzikinės dramaturgijos koncepciją, kuri savaime atitinka ir architektūros, ir skulptūros, ir tapybos braižą, ir piligrimų procesijos patyrimų kelią, atveriantį dangaus perspektyvą.² Arba *išvedimo vartų* – piramidės viršūnės tylą, nušvitimą, absoliutų susiliejimą su erdve. Muzikoje jis improvizacišku garsų srautu irgi atlieka šią misiją – nueina kelią faktūros išdėstymų ciklais nuo apačių iki viršūnės. Tai vyksta ostinatinių variacijų principu (pasakalijos formos analogija) su perėjimų epizodais – „vartais“, naujų erdvių netikėtai atsivėrimais, įkvėptais realių Borobudur vaizdinių.

Tai klasikinis baltiškojo virsmų minimalizmo konceptualizmo pavyzdys. Jo esmė – tapsmo procesas ir procesija į Nušvitimą budistų prasme. Tapatybė čia yra patsai tapsmas, susiliejantis į pasaulio dvasios architektūros įvaizdį – budistų piramidę, šimtmečiais išlikusią džiunglių viduryje visa įtraukiančiame chaose, gamtos ir istorijos veiksmų stichijoje. Tapsmo dramaturgija ryškėja kaip esminė baltiškojo minimalizmo procesualinė nuostata. O jos santykis su mažuma – detale, ląstele, intonacija, garsų sąlyčiu išsiskleidžia į konceptualiąją šventovės architektūrą, funkcionalizmą, lygintina su suomio Alvo Aalto Šiaurės dimensijų ir minimalistinės horizontų erdvės ornamentu įžeminimo architektūra, dabar traktuotina kaip Baltiškosios tapatybės įvaizdis. Dar arčiau šios kvaterniškosios esmės – intonacinės ląstelės „katedros“ išsiskleidžia kiti naujosios vargonų muzikos kūriniai.

2 konceptas – amžinas sugrįžimas į Tėvynę: Bronius Kutavičius (1932) Sonata „Ad patres“ (1984) pagal M. K. Čiurlionio 7 paveikslų ciklą „Laidotuvių simfonija“ (1905). Tai muzikos vizualizmas pagal Čiurlionį ir jo ciklo dėsningumą: laidotuvių procesija, spirale kylanti, vingiuojanti į kalną. Analogija ir su piligrimų procesija, ir su Borobudur aukštyn kilimo koncepcija. Čiurlioniškas paveikslų skambesys įkvėpė Kutavičių sukurti idealų minimalizmo vidinės dinamikos, besivystančios iš ritmo monotonijos, pavyzdį. Intonacinės ląstelės „žingsnis“ čia yra pajungiamas pasakalijos dramaturginio absoliuto idėjai. Tai vienas įtaigiausių muzikinių minimalizmo piligrimų procesijos įvaizdžių. Čiurlionio paveiksluose – tai laidotuvių procesija, Kutavičiaus muzikoje ši eiseną – pasakalija virsta vidinės dinamikos judėjimų (pagal C. G. Jungą – priešpriešiniai judėjimai,³ kas irgi tiksliai atitinka Kutavičiaus kompoziciją) epogėjumu, pereinančiu iš vienos kulminacinės būsenos į kitą, aukštesnę. Šios *quasi* pašmonės raidos būsenos vainikuojamos fuga – absoliuto forma muzikoje. Vidiniu intonaciniu – ritminiu intensyvumu išlaikomi intonacinės ląstelės *ostinato* uždari ciklai (minimalizmo principas) tampa visa įtraukiančia ir visa keičiančia mantra – misterija,

2 Landsbergytė-Becher, J. Archetipo Savastis raiška naujojoje lietuvių vargonų muzikoje. Meno daktaro triamasis darbas. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2014, p. 51.

3 Jung, C.G. Psichologiniai tipai. Vilnius, Margi raštai, 2013, p. 145.

skirta sujungti idėjinį ir realųjį pasaulį į rato vienumą.⁴ Tokiu būdu, *piligrimų eisena* tampa pasaulio raidos išsipildymo – išskaidrėjimo misija, erdvės užvaldymo misterija, kurią paveikiai demonstruoja Kutavičiaus „Ad patres“, kaip ir kiti žymiausi jo kūriniai: „Prutena“ (1976), „Paskutinės pagonių apeigos“ (1978), „Iš jotvingių akmenų“ (1986), „Pasaulio medis“ (1990), „Magiškas sanskrito ratas“ (1991), ir kt. Juose visuose užkoduota toji pati Baltiškosios tapatybės tapsmo dramaturgija: procesija į kalną, archetipo Savastis kelio misterija su sakralumo dimensijos išskleidimu iš *netekties gelmių, nuo švytėjimo tamsoje iki nušvitimo* – viršūnės tylos, kitos erdvės ir sferų muzikos. Tokių kūrinių grandis ryškiai ženklina daugelio Baltijos kompozitorių kūrybą.

3 konceptas: ėjimas į tylą. Sakralinis krikščioniškojo choralo Nušvitimas. Taip pavadintas aktualus išsivadavimo epochos **Onutės Narbutaitės (1956)** kūrinys vargonams: „**Ėjimas į tylą**“ (1981). Čia nėra remiamasi konkrečiu vaizdiniu kaip ankstesniais atvejais, tačiau pavadinimas apeliuoja į tą patį leitmotyvą: piligriminės išsigrūdinimo procesijos per griūtis, svetimo ir blokuojančios jėgos patirtis, pasiekiančios nušvitimą. Apie tai byloja ir muzikinė retorika, formos dramaturgija, totalinė skambesio traktuotė ir tylos melodinės linijos begalybė. Tyla – tai sakralumo sinonimas. „Ėjimas į tylą“ tapo naujosios kompozitorių kartos, anti-sisteminių romantikų kartos manifestu (P.Vaskas apie Narbutaitės kūrinį).⁵ Baltiškosios tapatybės prasme tai dar vienas muzikos dramaturgijos reikšmės šiame procese patvirtinimas ir taip pat procesijos – *eisenos į tylą* (į sakralumą) įgarsinimas muzikos ženklais: klasteriais, ritminiais „smūgiais“, žingsniais, intonacinių ląstelių puantilistiniais švytėjimais bei viso to alternatyva – begaline melodine horizontale. Šis kūrinys nubrėžia posūkį į sakralumo dimensiją minimalizmo laike, išskylančiame virš istorijos laiko.

4 konceptas: Kryžiaus kelias. Apie procesiją muzikoje byloja ir kunigo kompozitoriaus **Gracijaus Sakalausko (1955)** naujas religinės kūrybos modernas, jo Didžiojo Penktadienio kūrinys vargonams „**Domine, clamavi ad te...**“ („**Viešpatie, šaukiuosi tavęs...**“, 1984), kurį sudaro choralas, keturios meditacijos ir post scriptum. Meditacijos yra dramatiški procesualumo įvaizdžiai, atliepiantys Kryžiaus kelią ir stotis, išreiškiantys kilimą į Kryžiaus kalną, bangos užsipildymą ir eklipsę – kulminacinį virsmą, koliziją, griūtis. Tam panaudojamos modernios, sonoristinį efektą iššaukiančios priemonės – nuo intonacinės ląstelės plėtimosi iki klasterinės skambesio blokų griūties, faktūros lūžių ir registrų išjungimo, skaidrinant skambesio dėmę (cluster). Pagrindinis vaizdinio principas čia išlieka tas pats: procesija į kalną, Kryžiaus nešimas į amžinybę. Kūrinio pagrindu tampa choralo melodikos linija, giesmės „Viešpatie, šaukiuosi tavęs...“ motyvai, jie įsitvirtina bosuose, persipina ir grimzta „gilyn į pragaištį“, viršuj plevenant intonacinių ląstelių virpėjimo „šviesos šydui“. „Domine“ išryškėja religinės dimensijos apokaliptinis dramatismas, susipynęs ir su modernu, ir su tradicija, ir su *kylančios procesijos įvaizdžiu*.⁶

4 Jasinskaitė-Jankauskienė, I. Pagoniškas Avangardizmas. Teoriniai Broniaus Kutavičiaus muzikos aspektai. Vilnius, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2001, p. 62.

5 Žiūraitytė, A. Skiautynys mano miestui. Monografija apie Onutės Narbutaitės kūrybą. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Lietuvos kompozitorių sąjunga, 2006, p. 224.

6 *Supra* note 2, p.80.

5 konceptas: amžinybės vizija. Baltiškosios sakralinės muzikos kūrinių provaizdžiu, be abejonės, yra **Olivier Messiaen (1908-1992)** vargonų kūryba. Vienas pirmųjų jos opusų „**Amžinosios bažnyčios vizija**“ („**Apparition de l'église éternelle**“, 1932) turėjo lemiamos reikšmės, formuojantis baltiškojo minimalizmo sakralinei tradicijai.

„Amžinosios bažnyčios viziją“ tapo provaizdžiu ir **I. Zemzario (1951)** „**Lauks. Mandala**“ (1984), ir **A. Kalejo (1951)** „**Via dolorosa**“ (1992), ir **A. Pärto (1935)** „**Annum per Annum**“ (1980), ir **G. Sakalausko (1955)** „**Domine**“ (1984), ir **J. Tamulionio (1949)** „**Malda**“ (2000). Tai statiškos dramaturgijos, fatališko ritmo monotonijos pulso kūriniai, su procesualiu kilimu į kulminaciją ir lūžiu bei virsmu į „švytėjimą tamsoje“. Intonacinės ląstelės dramaturgija, *amžinybės architektūra* tampa čia baltiškosios tapatybės ženklu. Procesualioji dramaturgija, vis stiprėjanti muzikos įvaizdžiuose, įgyja naują dimensiją – galingą šventovės skliautų erdvę ir vizualinį aiškumą. Tačiau atsiran-da ir naujas ribinės situacijos, transcendentalizmo pojūtis.

6 konceptas: tremtis ir Nesugrįžimas. Ribinės situacijos kolizija sutelkia vizijinę energiją latvio **Aivaro Kalėjo** kūriniui „**Via dolorosa**“ (1992), skirtam sovietų okupacijos Baltijos šalyse aukoms, negrįžusiems Sibiro tremtiniais. Lūžio ir beribiškumo dimensija čia atsiveria nauju tapatybiniu rakursu. „Via dolorosa“ sulieja svarbiausias baltiškosios vargonų kūrybos paradigmas: procesijos žingsnių cikliškumą, būdingą pasakalijos formai, ritmo monotonijos pulsą (sinkopės) ir intonacinės ląstelės augimo į apokaliptinę bangą dinamiką, gelmės ir aukštumos skalę, vertikalų blokų, vedančius į horizontalę – begalybės simboliką ir amžinojo grįžimo motyvą, egzistencializmą ir istoriją, susijungiančius į naują geopolitinę Baltiškumo dimensiją muzikoje.⁷ Išlaikoma ir vargonų stiliaus forma, ir vaizdinio iškilimas joje, ir naujoji erdvės misterija su savo virsmų ir ciklų atsivėrimu. Tokia Kalejo „Via dolorosa“ sukurta baltiškosios tapatybės koncepcija tampa meno filosofijos atradimu formuojantis dabarties pasaulio kultūrinei hierarchijai. Ji byloja apie ribinių situacijų poveikį meno kūrybos estetiniams virsmams, apie paribių įtraukimą į visumos procesą, į formos dramaturgiją. Vizualinis aspektas tampa muzikos erdvės fenomenu. Muzikos fenomenologija, įsiliejanti audiovizualumu baltiškoje tapatybėje, turi tendenciją ir toliau intensyvinti ryšius su kitomis sferomis.

7 konceptas: amžinųjų kanonų ratas, karo laukai ir švytinti tamsa. Kunigo kompozitoriaus **Gracijaus Sakalausko** vėlesnis po 2008 metų rugpjūčio gimęs kūriny-s vargonams ir fleitai „**Campi lugentes**“ („**Liūdesio laukai**“ 2008), dedikuotas Gruzijai, irgi yra inspiruotas procesijos įvaizdžio. Tai prancūzų XIX a. dailininko, biblijinių vizijų kūrėjo **Gustavo Dorè** paveikslas „Apokritai kreipiasi į Dantę“,⁸ kur slenkanti pro Dantę ir Vergilijų (pagal Dantės „Dieviškąją komediją“ nusileidusių į Hadą) apokritų eisena siekia išsaukti jų gailėstį ir supratimą... Sakalauskas kūriniui panaudoja „amžinąją“ intonacinę tercijos – sekundės sankirtos ląstelę, kuri yra lyg aimana be išrišimo, išplečia intervalų šuoliais savo pulsaciją į erdvę, suteikdama garsui žybčiojimo (iššokantis į viršų vargonų registre garsas savaime daug ryškesnis) ir permainingos šviesos pulsacijos efektą. Kompozitoriaus technikos provaizdžiu tampa ir bažnytinės procesijos

7 Landsbergytė, J. Baltiškasis amžiaus muzikos fenomenas. In: Grožio fenomenas kultūroje. Sud. Rūta Brūzgienė. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 383.

8 Doré, G. Fantasy and Faith. The Art of Gustav Doré. New Haven: Yale University Press, 2007, p. 273.

chorų giedojimas, kai žingsnio ir giesmės intonacijos sutampa ir įkūnija amžinybės ritmo fenomeną. „Campi lugentes“ pasižymi neįprasta ilga trukme ir absoliutizuota statiškąja dramaturgija: 4 kanonai pulsuoja „švytėjimu tamsoje“ – vargonų garso šuoliavimu į viršų ir į apačią gausmo skliautais tarytum beribėje laiko linijoje, tarsi ypatingoje visa apimančioje kosminėje meditacijoje, susilieję su sferų gelmėmis. Tai sisteminis amžinybės kanonas, tampantis *vizija muzikoje* – transcendencijos „amžinybės stiliaus kalba“. Tai yra irgi ypač artima Baltiškajai tapatybei, susijusiai su bangų mūša, dangaus skliautu ir varpų aidais (unikalus A. Pärt muzikos stilius), tačiau absoliutizuota iki beribiškumo muzikos laiko atžvilgiu. Muzika kaip laiko kūryba atsiskleidžia dar vienu dramaturginiu „begalybės“ fenomenu. G. Sakalausko „Campi lugentes“ tuo būdu tampa tarsi eksperimentas statiškosios dramaturgijos prasme, tačiau kaip ir kiti tokie kūriniai, susietas su piligrimų procesijos įvaizdžiu.

8 konceptas: malda. Himnas šviesai. Procesija ir procesualumas netiesiogiai užpildo gausmo tirštėjimu ir **Jono Tamulionio (1949)** kūrinį vargonams „**Malda**“ (2000). Skirtingai nuo daugelio baltiškiosios tapatybės projektų, tai kupinas šviesos kūrinys, vargoniškos skaidrių registų garso šviesos, kuri atliepia gamtiškąją dvasingumo terpę ir gerai išpildo *kilimo aukštyn* (garsėjimo, faktūros intensyvėjimo) idėją. Faktūra ir dramaturgija čia formuojama garso vertikalėmis (akordų blokais), užlaikant paskirus balsus, taip garantuojant harmonijos susiliejimą, slinkties perėmimą ir kontūrų, pavyzdžiui, žinomos lietuvių bažnytinės giesmės „Pulkim ant kelių“ melodinės linijos ryškėjimus. „Malda“ iš archetipo ⁹ išauga į didingą himną, ji neturi maldavimo, aimanos ar dramos lūžio projekcijos, o atvirksčiai – stabilų „natūralų“, bene gamtišką garso „užsipildymą šviesa“. J. Tamulionio „Malda“ yra tarsi praeities, tamsos išrišimas, postpokaliptinis meditacijos peraugimo į himno ekstazę finalas, nukeliantis į transcendentinio, vidiniai virpančio gyvybinės gamtos energija peizažo lauką. Šį lauką skleidžia būtent stovinčių garsų vargonų gausmas, nenutrūkstamas fiziškai realus „kitos erdvės“ analogas, būtis „tarp dangaus ir žemės“ mediatorius. Tai kartu ir dar viena baltiškiosios tapatybės *įsakralinimo* versija.

9 konceptas: geometrinė „skaitmeninė“ architektoninė kvaternija arba triada – katedros bokštai, varpai, aidai. Iššaukta, išgryninta struktūrų erdvė. Tai muzikos amžinybės struktūralizmas, susietas ir su architektūra, su geometrija – kvaternija, triada ir akustika – garso atspindžiu – šešėliu – aidu. Įsitvirtina varpų skambesio audio projekcija, nuo M. K. Čiurlionio (ritmo monotonija)¹⁰ iki A. Pārto (tintinabuli stilius). Tai itin paveikūs ir baltiškiosios tapatybės prasme fundamentalūs **Arvo Pārto (1935)** kūriniai: „**Trivium**“, „**Tabula rasa**“, „**Fratres**“, „**Annum per annum**“ (1976–1980). Jie visiškai tiksliai atkuria baltiškąją viršlaikinę horizontalės – vertikalės begalybės dimensiją, varpų skambesio parabolę virš XX amžiaus kolizijų ir moderno reiškinių. Būtent A. Pārto muzikos filosofinė koncepcija sukuria prielaidą baltiškiosios tapatybės sampratos formavimuisi. Čia atsiranda nauja horizontalės absoliuto linija, analogija filosofinei Gilles Delleuzo horizontalėi, kuri leidžia įsigalėti vidiniam baltiškiosios *Mannerheimo linijos*

9 Dzielio Muzyczne. Archetyp (2). The musical work and its archetipe (2). Red. Anna Nowak. Bydgoszcz: Akademia Muzyczna im E.Nowowiejskiego w Bydgoszczy, 2006, p. 15.

10 Čiurlionis, M.K.. Apie muziką ir dailę. Sud. Valerija Čiurlionytė-Karužienė. Vilnius: Vaga, 1960, p. 299.

įvaizdžiui muzikoje, apeliuojančiam į Šiaurės atraminę vertybinę skalę ir imunitetą destrukcijai. Taigi, kelio, grįžimo namo ir horizonto projekcija čia susilieja į išgrynintą ir struktūriškai išodrintą pasakalijos provaizdžiu A. Pärto „tylos“ ir varpų aido baltiškojo sakralumo koncepciją.

Išvados

Baltiškąją tapatybę apibūdiname visų pirma kaip procesą ir dramaturgiją. Arba procesualiąją *versus* statiškąją dramaturgiją su ypatingąja „pasaulio tylaus posūkio“¹¹ misija.

Ši dramaturgija yra visuomet inspiruota vaizdų,¹² iš kurių konceptualiausias ir dingiausias piligrimų procesijos įvaizdis. Tai yra procesijos kilimas į viršų, į piramidės, kalno ar bokšto viršūnę, siekiant patirti Nušvitimą.

Baltiškoji tapatybė ir sakralumas yra tapę vienuma, suaugę muzikoje į pasakalijos (ostinato variacinių ciklų) formą.

Baltiškosios tapatybės filosofinė koncepcija yra kelias, amžinas sugrįžimas, kilimas žingsnis po žingsnio į nepatirtą transcendencinę būseną – į „kitą erdvę“.

Baltiškos tapatybės siekis yra pats Nušvitimas – postapokaliptinis sakralumo konceptas, išsiliejantis audiovizualiniu rakursu, pereinant visas šviesos-tamsos sankirtas, konceptualiai subalansuotas įsitvirtinimas laike.

Literatūra

Albright, D. Testing the Boundaries between the Visual Arts and Music. In: *Modernizm and Music. An Anthology of Sources*. Ed. by Daniel Albright. Chicago: The University of Chicago Press, 2004.

Andrijauskas, A. *Vakarų estetika ir meno filosofija*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2017.

Čiurlionis, M.K.. *Apie muziką ir dailę*. Sud. Valerija Čiurlionytė-Karužienė. Vilnius: Vaga, 1960.

Doré, G. *Fantasy and Faith. The Art of Gustav Doré*. New Haven: Yale University Press, 2007.

Dzielo Muzyczne. Archetyp (2). The musical work and its archetipe (2). Red. Anna Nowak. Bydgoszcz: Akademia Muzyczna im F.Nowowiejskiego w Bydgoszczy, 2006.

Jasinskaitė-Jankauskienė, I. *Pagoniškas Avangardizmas. Teoriniai Broniaus Kutavičiaus muzikos aspektai*. Vilnius, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2001.

Jung, C.G. *Psichologiniai tipai*. Vilnius, Margi raštai, 2013.

Landsbergytė, J. Baltiškasis amžiaus muzikos fenomenas. In: *Grožio fenomenas kultūroje*. Sud. Rūta Brūzgienė. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.

Landsbergytė-Becher, J. *Archetipo Savastis raiška naujojoje lietuvių vargonų muzikoje*. Meno daktaro tiriamasis darbas. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2014.

Žiūraitytė, A. *Skiautynys mano miestui. Monografija apie Onutės Narbutaitės kūrybą*. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Lietuvos kompozitorių sąjunga, 2006.

11 Albright, D. Testing the Boundaries between the Visual Arts and Music. In: *Modernizm and Music. An Anthology of Sources*. Ed. by Daniel Albright. Chicago: The University of Chicago Press, 2004, p. 64.

12 *Ibid.*, p. 57.

SACRALITY IN THE CONCEPT OF BALTIC IDENTITY

Jūratė Landsbergytė

Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Summary. *The concept of sacrality is universal in music and the visual arts, and can be considered to be a light in the dark, deeply connected with the image of Baltic identity. The basic motif is concerned with “fighting the dark”, resistance and archetypes from long ago. The power of its impulse is inspiring, rising from the depths to another space, including the Enlightening, freedom and cycles of life. As expressed in the form of music, we have a so-called processual dramaturgy. It has been developed through employing a step by step thickening process as dramatic expression of minimalism and visualizing the roads of pilgrimage to holy places, which are roads to eternal sacrality. This image has taken a powerful and inspiring “route” throughout many musical works, and is found in their dramaturgy and the particular organ works of Baltic composers such as “Ad patres” (1984) by B. Kutavičius, “Borobudur” (1978) by G. Kuprevičius, “The Prayer for Lithuania” (1980) by T. Makačinas, “The Field” (1984) by I. Zemzaris, “Trivium” (1976) by A. Pärt, “Via dolorosa” (1992) by A. Kalejs, “The Prayer” (2000) by J. Tamulionis, “Campi lugentes” (2008) by G. Sakalauskas, and others. The search for sacrality and purity in this image is transformative minimalism, what visualises a feeling of free space, emerging as a light in the music, found in the new Baltic identity. It is important to note that the concept of Baltic identity in music is based on an analogy involving a road of archetypes proceeding from darkness to light, while the thickening impulses resulting from the monotony of the rhythms provide movement full of power to develop the emerging identification of Self. Images of the road of Self are described similar to the processions of pilgrims ascending to the top of a temple or a pyramid and the vertical curve of a mountain, with all experience reaching towards light and transcendence. The concept of Baltic identity is based on the idea of an eternal return to home. The images and visions involved with this procession of pilgrims have inspired many organ works by Baltic composers, along with the geometry of the Enlightening.*

Keywords: *Baltic, identity, depth, light, dramaturgy, minimalism, procession of pilgrims.*

Jūratė Landsbergytė-Becher, Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotoja, Muzikos krypties meno daktarė, Lietuvos Kompozitorių Sąjungos ir Lietuvos Muzikų sąjungos narė. Mokslinių tyrimų kryptys: naujoji vargonų muzika, sakralinė muzika, archetipai, vizija ir transcendencija vargonų kūryboje, meno filosofijos, vizualumo, poetikos ir muzikos sintezė.

Jūratė Landsbergytė-Becher of the Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania, is a researcher, Doctor of Humanities (Music Art), and a member of the Lithuanian Composers Union and Lithuanian Musicians Association. Her research interests include new organ music, sacral music, archetypes, vision and transcendence in contemporary organ work, the synthesis of art philosophy, visuality, literature, history, politics and poetic of music.